

RECENZÍÓ

SALLY ENGLE MERRY: THE SEDUCTIONS OF QUANTIFICATION – MEASURING HUMAN RIGHTS, GENDER VIOLENCE, AND SEX TRAFFICKING (CHICAGO – LONDON: THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS 2016) 249.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2021.3.06>

1. A 2020 szeptemberében elhunyt Sally Engle Merry amerikai jogi antropológus az emberi jogok antropológiai vizsgálatának megalapozója volt, aki kutatásai fókuszpontját a nemzetközi emberi jogi diskurzust a helyi kulturális viszonyokra átfordító közvetítőkre helyezte, és ehhez az ún. *multi-sited* intézményi etnográfia módszertanát használta fel.¹ Merry egész munkássága abból a felismerésből indult ki, hogy az emberi jogokat

védni hivatott nagy nemzetközi szervezetek narratívái nem alkalmasak arra, hogy az emberi jogok helyi érvényesüléséről hiánytalan képet adjanak.² A kutató szerint ezért elengedhetetlen, hogy az emberi jogok etnográfiaja egyszerre jelenítse meg a globális és a helyi kontextust is, mely több helyszínen és azonos időben vizsgálja a társadalmi rendszerek működését, mert ez a módszer a helyi szinten kialakult gyakorlatok és diskurzusok közös vonásaira világíthat rá.³ A Merry-féle emberi jogi antropológia főként az emberi jogok valóságképző hatására kíváncsi, tehát arra, hogy a nemzetközi emberi jog milyen folyamatokon keresztül képes formálni a helyi társadalmi valóságot, és hogy ez

¹ Sally Engle MERRY: „Anthropology, Law, and Transnational Processes” *Annual Review of Anthropology* 1992/21. 357–379., <https://doi.org/10.1146/annurev.an.21.100192.002041>; Sally Engle MERRY: *Human rights and gender violence: translating international law into local justice*, <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226520759.001.0001>, Chicago series in law and society (Chicago: University of Chicago Press 2006). Ahogyan Györy Csaba rámutat a multi-sited ethnography módszertanát George E. Marcus dolgozta ki arra, hogy az etnográfia képessé váljon egyes globális folyamatok több, egymástól eltérő helyszínen való adaptációjának vizsgálatára. Györy szerint Marcus módszertanának elméleti alapja az, hogy „a fizikai behatároltság konnotációival rendelkező terep helyett az etnográfianak a különféle szinterek sajátos konstellációjára kell koncentrálnia. Az ilyen »sok színterű etnográfia« (*multi-sited ethnography*) egyfajta térképkészítésként fogható fel, amelyben a kutató feladat az, hogy a különféle szinterek közötti kapcsolatrendszerrel és kommunikációt feltárja”. Györy Csaba: „Jogi etnográfia”, in JAKAB András

– SEBŐK Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások: Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek* (Budapest: Osiris Kiadó–MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont 2020), 446., <https://doi.org/10.51783/ajt.2021.1.07>.

² Sally Engle MERRY: „*The Potential of Ethnographic Methods for Human Rights Research*” in BÅRD ANDREASSEN – HANS-OTTO SANO – SIOBHÁN MCINERNEY-LANKFORD: *Research Methods in Human Rights* (Edward Elgar Publishing, 2017), 141–58., <https://doi.org/10.4337/9781785367793.00014>.

³ Uo. 142.

a helyben kialakult diskurzus visszahat-e a nemzetközi diskurzusra.⁴

Merry nevét leginkább az emberi jogi vernakularizáció elméletének kidolgozása miatt ismerik,⁵ amely az emberi jogok helyi diskurzusokba való beépülésének folyamatát írja le.⁶ Merry szerint az ilyen, köznyelvben megjelenő emberi jogi diskurzus elemi ismeretekkel szolgálhat az emberi jogok helyi szinten történő adaptációjáról, és rámutathat az emberi jogokról alkotott, elsősorban a nyugati jogászok által kidolgozott, fogalomrendszer és a helyi szinten alkalmazott gyakorlatok közötti különbségekre.⁷

2. Merry *The Seductions of Quantification* c. könyve is szorosan kapcsolódik a szerző korábbi emberi jogi antropológiai kutatásaihoz és a verna-

kularizáció fogalmához, miután e művében arra vállalkozott, hogy bemutassa az emberi jogok érvényesülését kvantitatív módszerekkel mérő indikátorok létrehozásában szerepet játszó „társadalmi és politikai folyamatokat”, valamint a „szabályozásra és a kormányzásra gyakorolt hatásukat”. (4. o.) A kutatót egy 2006-os etnográfiai kutatása során szerzett személyes élménye készítette a könyv megírására. E korábbi kutatása során munkásosztálybeli, rossz szociális körülmények között élő bántalmazott nők New York-i családjogi bíróságokon szerzett személyes tapasztalatait rögzítette, majd az itt kapott eredményeit összehasonlította az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatala (OHCHR) által kidolgozott indikátorokkal, amelyek a nőkkel szembeni erőszak mértékét kívánta összehasonlítható módon felmérni globális szinten. (1–2. o.)

Merry saját etnográfiai kutatása eredményeinek és az OHCHR indikátorainak összevetésekor azt észlelte, hogy „míg az első [etnográfiai] projekt saját helyi tapasztalatokon alapult és ennek a személyes tapasztalatoknak megfelelően alakította ki a kutatás során alkalmazott fogalmakat és kutatási kérdéseket, addig a második [kvantitatív] projekt egyáltalán nem vetett számot a bántalmazott nők tapasztalataival” (2. o.). Merry szerint ez az eltérés azt eredményezi, hogy ezek a széles körű társadalmi nyilvánosságot szerzett emberi jogi indikátorok az igazság felderítése helyett egy sajátos igazságot gyártanak, holott e mérőszámok legitimitációját az adja, hogy az események objektív és pontos leírását várják tőlük. (19. o.) A szerző szerint az indikátorok az elvárásokkal szemben csupán az emberi jogi jogsértések tapasztalati valóságának sajátos fel-

⁴ Sally Engle MERRY: „Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the Middle” *American Anthropologist* 2006/1. 38., <https://doi.org/10.1525/aa.2006.108.1.38>.

⁵ Clifford GEERTZ: *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology* (Basic Books 1983) 215.

⁶ MERRY (2. lj.) 146. A vernakuláris környezet az elsődleges nyelvi közeg, amelybe „beleszülünk”; ez a nyelvváltozat az, amelyet a legjobban ismerünk, „ennek normáit internalizál[uk] a legjobban, ennek legerősebb a legitimitása és a funkcionáltsága, ez a legegységelműbb szám[unk]ra”. TOLCSVAI Gábor: „A nyelvi norma” in KIEFER Ferenc – SIPTÁR Péter (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve* (Budapest: Akadémiai 2003) 421. A vernakularizációról elsőként Clifford Geertz írt saját, *interpretív antropológia* módszertanának elméleti kidolgozásakor, amikor arról ír, hogy nem a különböző kultúrákban érvényesülő különböző jogok csoportosítása az elsődleges feladat, hanem annak a jogban rejlő „képzelőerőnek” (*imaginative power*) feltárása, amely képes arra, hogy egyszerre magartatá szabályozó és magartatásteremtő is legyen. Ez a minden kultúrában másként megjelenő jogi képzelőerő Geertz szerint a vernakuláris környezetben alakul ki. GEERTZ (2. lj.) 215.

⁷ MERRY (2. lj.) 146.

átdolgozásának egyik módját kínálják. (5. o.) Ennek ellenére az elmúlt két-három évtized az „*indikátorok kultúráját*” alakította ki (9. o.), hiszen a kvantitatív módszertan a komplex és helyhez kötött emberi jogi problémákat egyszerű és összehasonlítható módon jeleníti meg. (3. o.)

Merry a könyvben az indikátorok kultúrája mögött megbújó szereplőket, az ezeket létrehozó háttér folyamatokat írja le azért, hogy rávilágítson: az objektivitás iránti követelmények ellenére a mérések módszertanát és eredményeit minden esetben meghatározzák az ezeket létrehozó személyek tapasztalatai és meggyőződései. (6. o.) Ennek bemutatására az ún. *genealogical method* módszerét alkalmazza, amellyel betekintést nyújt az általa bemutatott indikátorok történetébe és azokba az emberi jogokról kialakított elméletekbe is, amelyek lehetővé tették azt, hogy az emberi jogi jog sértések összetett jelenségei mérhetővé váljanak. (6–10. o.)

Merry szerint azért van szükség az indikátorok kultúrájának intézményi etnográfiai vizsgálatára, mert komoly hatást gyakorolnak a kormányzati döntésekre is. A XXI. századi nyugati társadalmakban meghatározóvá vált ún. bizonyíték alapú igazgatás (*evidence-based governance* v. *new public governance*) ugyanis „*soft-law*”-ként alkalmazza őket. Az indikátorok által felállított standardok egyfajta szankcióhelyettesítőként is működnek azzal, hogy az emberi jogok érvényesülését azzal kívánják ösztönözni, hogy az emberi jogi nemzetközi intézményrendszernek való megfelelést a részes államok felmérésével, az ezekről készített jelentések és rangsorolások közzétételével igyekeznek elérni. (10–11. o.)

Az indikátorok Merry alapján nem csupán a kormányzás mikéntjét változtatják meg, de a tudástermelés (*knowledge creation*) meghatározó részeivé is váltak, mert a „társadalmi életet mérhető kategóriákra fordítják le”. (27. o.) A tudástermelő funkciónak két megjelenési formáját ismerhetjük meg az indikátorok esetében: (1) amikor meghatároznak egy cselekményt és (2) amikor új kategóriákat hoznak létre. A kutató az első esetre az emberkereskedelem mérését hozza fel példaként, amikor bemutatja, hogy a prostitúcióra kényszerített személyek operacionalizálható fogalmának kialakításával „szükségszerűen olvasztja egybe azokat az utakat, amelyek mentén egy nő szexmunkára kényszerül”. (27. o.) A második eset tipikus példajaként a brit gyarmatosítók az indai gyarmatbirodalom végzett népszámlálási gyakorlatát emeli ki, amellyel a szubkontinensen élő, egymástól nagy mértékben eltérő társadalomszerveződésben élő közösségekben működő társadalmi tagozódásokat úgy mutatták be, mintha egész India területén ugyanazon kasztrendszerbe szerveződnenek a társadalom tagjai (28. o.).

3. A kötet következő fejezeteiben Merry egy-egy indikátor keletkezési történetét és hatását veszi górcső alá. A harmadik és negyedik fejezetben az ENSZ Statisztikai Bizottságának (UN Statistical Commission, UNSC) a nőkkel szembeni erőszak globális mérésére tett kísérleteiről olvashatunk. A szerző bemutatja, hogy az indikátor előkészítése során a legnagyobb vitát az erőszak számszerűsíthető fogalmának megalkotása okozta. Ezzel kapcsolatban négy álláspont versengett egymással: a UNSC statisztikusaié, a társadalmi nemek egyenlőségét vallóké, az emberi jogi és a bünte-

tő-igazságszolgáltatási szemlélet. (45. o.) Merry leírja, hogy az indikátor hosszú és bonyolult folyamat eredményeként született (69. o.), amelynek során először többéves szakértői értekezletek során készítették elő a mérések elméleti és módszertani hátterét, majd hosszú éveig tartó tesztelési folyamat következett, amelyet újabb vita követett arról, hogy a kapott adatok mennyiben adnak hiteles képet a valóságról. (54. o.)

A fenti folyamat egyik negatívuma a szerző szerint az, hogy a hosszú eljárás során, nehezen kialakított módszertan lassan adaptálható új problémákra. (73. o.) A másik nehézséget az okozza, hogy az indikátorok a kvalitatív módszerekkel szemben dekontextualizálják és leegyszerűsítik az áldozatok történeteit, amelynek hatására nem kaphatunk információkat az áldozatok kapcsolatrendszeréről, „a konkrét eseményekről, a nemi szerepek jelentéseiről, sem pedig az utóbbival szorosan összefüggő faji, osztálybeli, regionális és nemzeti elképzelésekről”. (63. o.)

Merry rámutat arra, hogy az indikátorok készítése minden esetben felveti az „összehasonlíthatóság kulturális kérdéseit”. (85. o.) Ez azt jelenti, hogy az egymástól eltérő szociokulturális berendezkedésű országokban eltérnek az erőszakról és a nők elleni erőszakról kialakult elképzelések, ezért nehéz az egyes országokra vonatkozó adatokat összevetni egymással. A kutató e nehézségek miatt a minél összetettebb szemlélettel létrehozott indikátorok használatát támogatja, mert „minél inkluzívabb a nők elleni erőszakról kialakított fogalom, annál szélesebb körben mérhető az ennek kezelésére adott jogi és állami válaszok hatásai, azonban ez a komplex felfogás nehezebbé teszi, hogy ezeket az

információkat egyszerű, mérhető indikátorok nyelvére fordítsuk le”. (95. o.)

A szerző az adatgyűjtéssel és a mérhetőséggel kapcsolatos aggályait azzal a nem kifejezetten meggyőző javaslattal kívánja feloldani, hogy az indikátorokat alkalmazóknak tudatosítaniuk kell magukban, hogy az eltérő szemléletmódot alkalmazó kutatók ugyanazt vizsgálják, de más kategóriák alapján. (107. o.) Merry szerint ezért a nők elleni erőszak mérése esetében az jelentheti a megoldást, hogy figyelembe vesszük, hogy az indikátorok sem teljes mértékben objektívek és „kulcsszerepet töltenek be az új globális kormányzás eszköztárában”. (111. o.)

4. Az ötödik és hatodik fejezetben az emberkereskedelem mérésének dilemmáit ismerhetjük meg. (112–161. o.) Merry az előző fejezetekben alkalmazott genealógiai módszertan segítségével mutatja be az Egyesült Államok külügyminisztériumának *Trafficking in Persons* (TIP) *Report*-jainak háttértörténetét. A 2000-tól 2006-ig tartó előkészítési folyamat során az előző fejezetekben megismert időbeli és definíciós problémák hasonlóképpen jelentkeztek. Merry szerint ezért a TIP inkább az emberkereskedelem jelenségére való figyelemfelhívásban működött közre, a méréskor használt szűk definíció miatt a problémát viszont sokkal kisebbnek mutatja be, mint amekkora valójában. (129. o.)

E két fejezet érdekessége az, hogy itt ismerhetjük meg, milyen módon működhetnek szankcióhelyettesítőként az indikátorok. A *TIP Report*-ok ugyanis három kategóriát állítanak fel az országok között annak megfelelően, hogy kellő mértékűek-e azok az intézkedések, amelyet az emberkereskedelem visszaszorítása érdekében tesznek. Ez alapján

az országok a „megfelelt” kategóriában (i), a figyelőlistán (ii) vagy a szankciós (iii) listán foglalhatnak helyet. (138–139. o.) Ez a kategorizálás elvben azt szolgálja, hogy a mindenki számára online elérhető jelentések és a bennük szereplő értékelések arra sarkallják a rosszul teljesítő államokat, hogy változtassanak korábbi hozzáállásukon. Merry kis-sé patetikus módon úgy értékeli a TIP Reports *soft-law* jellegét, hogy a publikus jelentések mélyebb „tudást és bizonyosságot” adhatnak az emberkereskedelem problematikájáról. (139–140. o.)

5. Az utolsó két fejezet igyekszik az egyes indikátorok alapján általános megállapításokat tenni arról, hogy milyen módon járulnak hozzá az indikátorok ahhoz, hogy a jogot a gyakorlatban is megvalósuló szakpolitikává alakítsák át (*translating law into policy*). Merry szerint az emberi jogi indikátorokhoz elsősorban azt az elvárást fűzik, hogy azok növelik a jognak való megfelelés mértékét és a számonkérhetőséget is könnyebbé teszik a problémák azonosításának segítségével. (162. o.) Ez azonban azzal jár, hogy az egyes szervezeteknek szelektálniuk kell a mérendő és nem mérendő jogok között; emellett pedig minden esetben számolni kell az egyes államok adatszolgáltatásának hitelességének kérdésességével is. (167. o.) Az indikátorok ugyanakkor minden esetben szükségszerű módon leegyszerűsített és a történelmi, társadalmi és kulturális kontextustól megfosztott eredményeket mutatnak, és emiatt az ezek alapján való számonkérés lehetősége is kétséges. (167. o.) Merry ezért úgy gondolja, hogy még a legkomplexebb módszertannal kialakított indikátorok sem váltották be a hozzájuk fűzött korai reményeket, csupán egy újabb kor-

mányzati eszközt teremtettek, „amely ugyan hozzájárul a globális tudáshoz és az ezen alapuló kormányzáshoz, de fontos, hogy ellenálljunk annak a csábításnak, amely azt ígéri, hogy a kvantifikáció lehet az igazság valódi eszköze, és ezért inkább úgy kell felfognunk, mint a[z emberi jogokról szerzett] tudásanyag egyik szeletét, amelynek megvannak a maga korlátjai.” (222. o.)

7. Merry könyve fontos információkat adhat az indikátor háttértörténete és társadalmi szerepe iránt érdeklődőknek. A könyv mindenképpen különlegesnek tekinthető abból a szempontból, hogy egy jogi antropológus, aki munkássága során az emberi jogok kvalitatív módszertan mentén való kutatása iránt kötelezte el magát e művében az emberi jogok kvantitatív kutatásának háttérét mutatja be a genealógiai módszer és az intézményi etnográfia segítségével. Ennek eredményként nagyon sokat tanulhatunk arról, hogy milyen folyamatok során keletkeznek az egyes indikátorok, és mely szempontok befolyásolják az emberi jogok kvantitatív kutatásának objektívnek hitt eredményeit.

Fontos kiemelni azonban azt is, hogy a könyv egyes fejezetei nagyon tömény és részletes módon mutatják be az egyes indikátorok genealógiáját. Ezért sokkal inkább használható ez a könyv olyan segédkönyvként, amelyet az emberi jogok témája iránt érdeklődők nagy haszonnal forgathatnak kutatásaik közben.

*Matyasovszky-Németh Márton**

* Tudományos segédmunkatárs, TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: *Matyasovszky-Nemeth.Marton@tk.hu*.